

Trwy e-bost

15^{fed} Medi 2021

Annwyl Russell,

Hoffwn ddiolch i chi am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad ar feysydd blaenoriaeth y Pwyllgor yn ystod tymor nesaf y Senedd. Mae nifer o fy argymhellion a sylwebaethau isod yn berthnasol i Bwyllgorau Senedd eraill, ond roeddwn i eisiau tynnu eich sylw chi atynt hefyd oherwydd dylid ymdrechu ar draws Pwyllgorau i integreiddio gwahanol feysydd gwaith. Bydd integreiddio meysydd polisi yn well yn sicrhau craffu ar y cyd, y gallu i nodi bylchau gweithredu a chynnig atebion ar draws gwaith y Senedd. Gallwch ddod o hyd i'm llythyrau at Bwyllgorau eraill [yma](#).

Hoffwn hefyd awgrymu i chi ac i Bwyllgorau eraill faes trawsbynciol, y gellir edrych arno ar y cyd ac mewn cydweithrediad gan rai, neu yn ddelfrydol pob un, o Bwyllgorau'r Senedd: Sgiliau ar gyfer Adferiad Gwyrdd. Mae rhoi addysg i bobl a'r cyfle i ddatblygu'r set gywir o sgiliau ar gyfer eu dyfodol yn cael ei dderbyn yn eang fel penderfyniadau arwyddocaol ar ganlyniadau bywyd gan gynnwys eu hiechyd, eu sefyllfa economaidd-gymdeithasol a'u disgwyliad oes. Mae adferiad gwyrdd llewyrchus, cyfartal, o effeithiau COVID-19 yn golygu darparu bywoliaethau o ansawdd da i bawb, wrth gefnogi datgarboneiddio cyflym a gwella bioamrywiaeth. Mae cyfleoedd yng Nghymru i annog model economaidd sy'n seiliedig ar yr economi sylfaenol, bob dydd. Er enghraifft, mae'r sector gofal cymdeithasol yn cael ei ystyried yn sylfaen, carbon isel ac yn gwella cydraddoldeb, llesiant cymdeithasol a diwylliannol. Ond mae adferiad ffyniannus, gwyrdd a chyfartal yn dibynnu ar gael y sgiliau a'r hyfforddiant cywir ar gyfer ein poblogaeth. Mae hwn yn faes y mae fy nhîm fy hun wedi'i archwilio yn ddiweddar, a gallwch ddod o hyd i'n cyhoeddiad diweddaraf [yma](#).

Ym mis Mai 2020, cyhoeddais yr [Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol](#) cyntaf erioed, a oedd yn ystyried y cynnydd a wnaed gan gyrff cyhoeddus wrth weithredu'r Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Roedd hefyd yn nodi'r camau a'r argymhellion y dylai gyrff cyhoeddus eu mabwysiadu wrth iddynt roi'r ddeddfwriaeth ar waith ymhellach. Rwyf wedi tynnu sylw i'r Pwyllgor isod at ganfyddiadau mwyaf perthnasol yr adroddiad i'w hystyried (gweler Atodiad 1 am argymhellion perthnasol). Byddwn yn annog holl Aelodau'r Pwyllgor i ystyried yr adroddiad ac yn benodol yr Adrannau ar [Gymru Iachach](#) a [Chymru Fwy Cyfartal](#).

Byddwn hefyd yn awgrymu eich bod yn ystyried yr ail iteriad o'r Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol sydd ar ddod, a gyhoeddir yn ddiweddarach eleni gan Lywodraeth Cymru. Mae Atodiad 2 isod yn rhoi rhai o'r tueddiadau perthnasol i chi yn y dyfodol a allai effeithio ar gylch gwaith y Pwyllgor.

Byddwn hefyd yn cynghori pob Pwyllgor i ystyried sut mae'r meysydd blaenoriaeth o'u dewis yn cyd-fynd â'r amcanion a'r camau yn y [Rhaglen lywodraethol](#) gyhoeddedig.

Byddwn i a fy nhîm yn hapus i gwrdd ag Aelodau'r Pwyllgor neu glercod i drafod hyn ymhellach, os credwch y byddai hynny'n ddefnyddiol.

Iechyd a Gofal Cymdeithasol

Mae iechyd yn un o'r [meysydd ffocws polisi](#) yr wyf wedi'u dewis ar gyfer fy swyddfa yn dilyn ymarfer cynnwys helaeth, gan fod ganddo'r potensial i fynd i'r afael â sawl her y mae ein cenedlaethau presennol a chenedlaethau'r dyfodol yn eu hwynebu a chyfrannu at nifer o'r nodau llesiant a nodir yn y Ddeddf.

Iechyd da yw un o brif flociau adeiladu llesiant a chyfle. Mae galluogi pobl i fyw'r ansawdd bywyd uchaf y gallant ei gynnwys yn eu cefnogi i gael ffordd o fyw sy'n cynnal iechyd corfforol a meddyliol da, trwy greu lleoedd ac amgylcheddau sy'n cefnogi ffyrdd iach o fyw a sicrhau bod gwasanaethau effeithiol i gefnogi pobl pan fydd angen gofal arnynt.

Fel cymdeithas, nid yw ein hiechyd a'n llesiant yn gwella - mae rhai ystadegau'n awgrymu eu bod, mewn gwirionedd, yn gwaethgu. Gall rhywfaint o hyn fod oherwydd ein poblogaeth sy'n heneiddio, sydd i raddau yn anochel, ond mae amddifadedd economaidd-gymdeithasol hefyd yn effeithio ar hyn, sy'n arwydd o fethiant polisi cyhoeddus wrth fynd i'r afael â phenderfynyddion ehangach pwysig iechyd. Mae deddfu'r ddyletswydd economaidd-gymdeithasol gan Lywodraeth Cymru yn gam cadarnhaol wrth fynd i'r afael â rhai o'r penderfynyddion ehangach hyn, ond mae mwy o waith i'w wneud ac mae angen i hyn gael ei ategu gan weithredu beiddgar ac integredig mewn meysydd polisi eraill os yw am wneud gwahaniaeth a dod â ni'n agosach at Gymru iachach a mwy cyfartal.

Mae cyfran uchel ein poblogaeth mewn afiechyd wedi cael ffocws craff gan y pandemig COVID-19, gyda phobl hŷn a llai iach yw'r mwyaf mewn perygl. Mae angen blaenoriaethu gwaith yn y dyfodol i wella canlyniadau iechyd ar bob oedran er budd ein poblogaeth, yn ogystal â sicrhau ein bod wedi paratoi'n well ar gyfer argyfyngau byd-eang, fel pandemigau.

Mae'r canfyddiadau a ddaeth i'r amlwg yn Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol a fy ngwaith dilynol yn cynnwys:

- Nid ydym yn buddsoddi yn y cydbwysedd gorau o wasanaethau i gadw pobl yn iach ac i'w galluogi i fyw bywydau iach a chyflawn.
- Nid yw'r agenda atal yn symud ymlaen ar y raddfa a'r cyflymder sydd ei angen ac nid yw'n aml yn canolbwyntio ar benderfynyddion ehangach iechyd.
- Mae angen gwaith pellach i ystyried penderfynyddion ehangach iechyd a symud i newid system gyfan i atal
- Mae iechyd meddwl yn bryder dybryd i genedlaethau'r dyfodol, gydag iechyd meddwl gwael yn cynyddu ar draws ein cymdeithas.
- Mae ein ffyrdd o fyw yn golygu bod lefelau gweithgaredd corfforol yn dirywio, sy'n cael effaith ddifrifol ar ein hiechyd.
- Mae'r 'Gronfa Iach ac Egnïol' yn enghraifft dda o ddull cydweithredol o wella gweithgaredd corfforol ar y lefel genedlaethol, ond mae angen gwaith pellach i integreiddio'r holl gyfleoedd ar gyfer gweithgaredd corfforol i weithredu ar lefel leol.
- Y lleoedd rydyn ni'n byw, gweithio a chwarae mewn angen i gefnogi ein hiechyd corfforol a meddyliol.

- Mae'r sector gofal cymdeithasol yn cael ei gydnabod fel sector sydd angen sylw sylweddol o ran cwrdd â diffiniad Cymraeg o waith teilwng neu deg.
- Ar hyn o bryd, mae 56% o'r gweithlu gofal cymdeithasol yng Nghymru yn ennill llai na'r Cyflog Byw Go lawn. Byddai buddsoddi yn y diwydiant gofal yn cynyddu cydraddoldeb rhyw o fewn y gweithlu gofal a'r boblogaeth ehangach.

Yn seiliedig ar fy nghyngor a'm gwaith presennol, byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried canolbwyntio eu gwaith ar iechyd a gofal cymdeithasol o amgylch y themâu canlynol:

- **System llesiant cenedlaethol - sicrhau bod gwasanaethau'n cefnogi pobl i ddeall ymddygiadau a dewisiadau sydd o fudd i iechyd yn y dyfodol.**
- **Cefnogi pobl i ymddwyn yn dosturiol, i hwyluso dealltwriaeth o lesiant meddyliol.**
- **Cynyddu buddion gweithgaredd corfforol i bawb.**
- **Galluogi lleoedd i gefnogi iechyd a llesiant pobl a chymunedau.**
- **Ein poblogaeth sy'n heneiddio.**
- **Cydraddoldeb canlyniadau iechyd: deall achosion ac effeithiau anghydraddoldebau iechyd**
- **Adferiad dan arweiniad gofal, cynyddu cydraddoldeb rhyw, creu ysgogiad economaidd a symud tuag at atal.**

Mae mwy o fanylion a chyngor mewn perthynas â chydraddoldeb i'w gweld yn yr Adrannau ar [Gymru Fwy Cyfartal](#), [Cymru Iachach](#), [Cynllunio](#), yn Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol; fy nadansoddiad diweddar o Sgiliau, [Sgiliau trwy Argyfwng: Uwchsgilio a \(Ail\) Hyfforddi ar gyfer Adferiad Gwyrdd yng Nghymru](#); a fy mhapur, ['Rhaglen Lywodraethu Addas ar gyfer y Dyfodol'](#). Ym mis Medi, byddaf hefyd yn cyhoeddi adroddiad ar dueddiadau'r dyfodol sy'n ymwneud yn benodol ag anghydraddoldebau, a fydd o ddiddordeb i'r Pwyllgor. Er nad yw'r gwaith hwn wedi cael cyhoeddusrwydd eto, rwyf wedi cynnwys rhai o ganfyddiadau'r adroddiad hwnnw isod.

Cyrff iechyd a'r Ddeddf

Roeddwn hefyd yn meddwl y gallai fod gennych ddiddordeb yn fy nghanfyddiadau sy'n ymwneud yn benodol â gweithredu'r Ddeddf o fewn cyrff iechyd yng Nghymru. Gellir dod o hyd i wybodaeth ym [Mhennod 2 o Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol](#) a'r adroddiad a gyhoeddais yn dilyn fy rownd gyntaf o Fonitro ac Asesu i ba raddau y mae cyrff cyhoeddus yn cyflawni eu hamcanion llesiant, [Cynnydd tuag at Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol](#) (t-34-36). Ym mis Tachwedd 2020, ysgrifennais [lythyr hefyd at y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus](#) yn amlinellu'r rhwystrau i weithredu'r Ddeddf, sy'n cynnwys y rhwystrau i gyrff iechyd. Darparodd sawl corff iechyd dystiolaeth i'r Pwyllgor ac efallai y bydd eu [casgliadau a'u hargymhellion](#) o ddiddordeb i chi.

Mae fy nghanfyddiadau yn cynnwys:

- Mae prosesau a thargedau Llywodraeth Cymru yn her ac yn rhwystr.
- Dylai cyrff iechyd ystyried gosod amcanion llesiant ehangach a sicrhau bod y camau maen nhw'n eu cymryd i gyflawni eu hamcanion yn glir.
- Diffyg defnydd o ddiffiniad Llywodraeth Cymru o atal.

- Y gallu i edrych yn y tymor hir - Er fy mod yn croesawu'r ffaith bod gan rai cyrff iechyd strategaethau 10 mlynedd neu 20 mlynedd, dim ond cynllun 3 blynedd sydd ei angen ar y broses IMTP.

Byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried y canfyddiadau hyn yn ofalus a'u defnyddio i lywio eu blaenoriaethau a gweithio mewn perthynas â llywodraeth leol yn nhymor nesaf y Senedd.

Efallai y bydd gennych ddiddordeb hefyd yn rhai o'r astudiaethau achos o arfer da yr wyf wedi bod yn eu casglu, sydd ar gael [yma](#). Yn benodol, efallai yr hoffech edrych ar:

- [Celfyddydau a Diwylliant mewn llesiant](#);
- [Gwneud cysylltiadau i wella cynaliadwyedd amgylcheddol yn Ysbyty Gwynedd](#);
- [Caerdydd a'r Fro yn gwella bioamrywiaeth](#).

Unwaith eto, hoffwn ddiolch i'r Pwyllgor am y cyfle i fwydo i'w blaenoriaethau ar gyfer telerau nesaf y Senedd. Os hoffech drafod unrhyw un o'r pwyntiau uchod yn fwy manwl, peidiwch ag oedi cyn cysylltu â'm tîm ar cysylltwchani@cenedlaethaurdyfodol.cymru.

Yr eiddoch yn gywir,

Sophie Howe
Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru

Atodiad 1

Argymhellion Perthnasol o Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020

Cymru Iachach

Argymhelliad Allweddol

Dylai Llywodraeth Cymru ddatblygu system iechyd genedlaethol i wella iechyd a llesiant y genedl a lleihau'r galw am wasanaethau.

Argymhellion Polisi

Dylai Llywodraeth Cymru:

- Defnyddio penderfynnyddion ehangach iechyd i alluogi dull system gyfan o wella iechyd a llesiant.
- Newid trefniadau cyllido ar draws sectorau a gwasanaethau i annog cydweithredu i gadw pobl yn iach a lleihau'r galw - gan ddefnyddio buddsoddiad cynyddol mewn gweithgareddau ataliol fel cam cyntaf.
- Newid trefniadau rheoli perfformiad gyda chyrrff cyhoeddus i annog cydweithredu i gadw pobl yn iach a lleihau'r galw.
- Archwilio dulliau newydd o fuddsoddi mewn atal, gan gynnwys a ellid defnyddio arian a godir o drethi newydd (fel yr ardoll gofal cymdeithasol posibl) ar gyfer buddsoddi mewn atal.
- Penodi Gweinidog Atal, gyda chyfrifoldeb am gymryd agwedd llywodraeth gyfan, gydlynol sy'n seiliedig ar dystiolaeth tuag at fuddsoddi mewn atal.

Argymhellion Proses

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddod â'r canlynol i ben:

- Gwneud penderfyniadau am flaenoriaethau ar gyfer buddsoddi heb ddangos sut y maent wedi ystyried penderfynnyddion ehangach iechyd.
- Dull o reoli perfformiad y GIG sy'n blaenoriaethu darparu gwasanaeth tymor byr ar draul newid tymor hwy.
- Dull tameidiog o fuddsoddi mewn atal.
- Yr ymagwedd gyfredol at broses y gyllideb nad yw'n gosod cyfeiriad a thargedau clir ar gyfer buddsoddi mewn atal.
- Modelu economaidd ynghylch defnyddio arian a godir o drethi newydd nad yw'n ystyried cyfleoedd i atal.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddechrau:

- Gosod cyfeiriad cliriach ar gyfer symud buddsoddiad i atal yn seiliedig ar y diffiniad o atal.
- Sianelu cyllid ar gyfer atal trwy Fyrdau Gwasanaethau Cyhoeddus i adlewyrchu penderfynnyddion ehangach iechyd.
- Archwilio'n weithredol opsiynau cyllid sy'n caniatáu i'r llywodraeth a chyrrff eraill ddatblygu a graddio gweithgareddau ataliol - dysgu o leodd eraill.
- Ariannu rhaglenni arloesi a thrawsnewidiol i alluogi newid dros amserlenni hirach.

- Asesu perfformiad cadeiryddion byrddau iechyd ac uwch arweinwyr o ran cynnydd tuag at amcanion llesiant.

Cymru sy'n Fwy Cyfartal

Argymhelliad Allweddol

Dylai Llywodraeth Cymru ystyried sut y gall ymateb i dueddiadau'r dyfodol (megis cynyddu awtomeiddio, ein poblogaeth sy'n heneiddio a newid yn yr hinsawdd) mewn ffyrdd sy'n lleihau anghydraddoldebau yn hytrach na'u cyflawni.

Argymhellion Polisi

Dylai Llywodraeth Cymru:

- Gweithredu argymhellion yr Adolygiad Cydraddoldeb Rhyw gan ganolbwyntio'n benodol ar oblygiadau tueddiadau'r dyfodol yn ogystal â'r heriau cyfredol.
- Sicrhau ei fod yn defnyddio ysgogiadau fel Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus; dyletswydd economaidd-gymdeithasol a Bil Partneriaethau Gymdeithasol (Cymru), mewn ffyrdd sy'n cyd-fynd â gofynion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 - yn enwedig gosod, cyflawni ac adrodd ar amcanion llesiant.
- Cymryd camau beiddgar i fynd i'r afael â'r anghydraddoldebau a brofir gan gymunedau Du, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig yng Nghymru - gan gynnwys trwy Strategaeth Cydraddoldeb Hiliol.
- Gosod targedau heriol ar gyfer recriwtio'r sector cyhoeddus, gan sicrhau bod pobl â nodweddion amrywiol yn cael eu cynrychioli'n amlwg yn y llywodraeth ar bob lefel. Dylai'r dull hwn gydnabod pwysigrwydd profiad byw o anfantais fel maen prawf recriwtio dilys. Dylid cyflwyno Trac Cyflym Bywyd Go lawn fel rhan o recriwtio'r llywodraeth. (Gweler argymhelliad Pennod 2 ar y 'Trac Cyflym Cyflym Bywyd Go lawn'.
- Sicrhau bod y cwricwlwm ysgol newydd yng Nghymru yn arfogi plant yn ddigonol i ddod yn ddinasyddion gwybodus moesegol yng Nghymru amrywiol; yn enwedig yng nghyd-destun y twf ymddangosiadol mewn troseddau casineb a waethgywyd gan Brexit.
- Sicrhau ei fod yn defnyddio pob lifer sydd ar gael i leihau anghydraddoldebau a dod â thlodi i ben yng Nghymru, gan wneud y mwyaf o gyfleoedd ar draws yr holl nodau llesiant.

Argymhellion Proses

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddod â'r canlynol i ben:

- Canolbwyntio ymdrechion i fynd i'r afael â thlodi a lleihau anghydraddoldeb yn bennaf o fewn ymyriadau economaidd a chymdeithasol, gan golli cyfleoedd i gymryd agwedd fwy cyfannol sy'n cyfrannu at yr holl nodau llesiant.
- Dulliau o brentisiaethau, mentora, cysgodi gwaith a rhaglenni interniaeth / lleoliad gwaith â thâl nad ydynt yn ceisio mynd i'r afael â thangynrychiolaeth rhai grwpiau.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddechrau:

- Defnyddio technegau ymchwil a dyfodol tueddiadau'r dyfodol i gynllunio sut i leihau tlodi ac anghydraddoldebau ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.
- Defnyddio'r diffiniad o atal i sicrhau bod y dull cyffredinol o ddod â thlodi i ben a lleihau anghydraddoldeb yn symud i ddulliau ataliol, yn ogystal â chefnogi pobl sy'n profi anfantais.
- Alinio ysgogiadau allweddol yn well i fynd i'r afael â thlodi ac anghydraddoldebau â gofynion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.
- Ei gwneud yn ofynnol i bawb sy'n derbyn cyllid gan y llywodraeth ddarparu hyfforddiant cydraddoldeb, amrywiaeth a rhagfarn anymwybodol i'w weithlu sy'n wynebu'r cyhoedd a'r cyhoedd.
- Ceisio lleihau anghydraddoldebau trwy gynnwys pobl yn y 'stori y tu ôl i'r data' a chydweithio ag eraill.
- Mynd i'r afael â'r argymhellion a gynhwysir yn adroddiad Archwilio Cymru: 'Cynnydd wrth Weithredu'r Ddeddf Trais yn erbyn Menywod Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol'.

Efallai y byddwch hefyd yn gweld yr argymhellion mewn perthynas ag arweinyddiaeth a newid diwylliannol yn Llywodraeth Cymru a Chyrff Cyhoeddus o ddiddordeb. Gallwch ddod o hyd i'r argymhellion hyn [yma](#) ac [yma](#).

Atodiad 2

Tueddiadau'r Dyfodol i Gadw Llygaid Arnynt

Tueddiadau cyfredol:

- Mae pobl yn fwyfwy tebygol o fyw gyda chyflyrau lluosog, ac yn 2015-16 roedd gan [un o bob tri o bobl a dderbyniwyd i ysbytai'r GIG bump neu fwy o gyflyrau iechyd](#) (i fyny o un o bob deg yn 2006-07).
- Dros y degawd diwethaf mae [anghydraddoldebau iechyd wedi ehangu](#) yn gyffredinol, ac mae'r amser y mae pobl yn ei dreulio mewn iechyd gwael wedi cynyddu.
- Mae mynychder problemau iechyd meddwl ymhlith plant a phobl ifanc [ar gynydd](#).
- Mae cyfran y menywod sy'n darparu gofal di-dâl yn cynyddu'n gyson gydag oedran, gan gyrraedd uchafbwynt yn 50au menywod a 60au cynnar pan fydd [mwy na chwarter y menywod \(26%\) yn darparu gofal di-dâl](#).
- Mae nifer y bobl sy'n byw ar eu pennau eu hunain a heb aelodau o'r teulu yn cynyddu. Erbyn hyn mae pobl 65 oed a hŷn yn 45% o aelwydydd person sengl.
- Mae disgwyliad oes iach a chanlyniadau marwolaeth yn parhau [i fod yn waeth](#) i'r rhai sy'n byw mewn ardaloedd mwy difreintiedig, ond i Gymru, nid oes tystiolaeth bod bwlch yn cynyddu.
- [Lefelau gordewdra cynyddol](#) ym mhoblogaeth oedolion y DU.
- [Cynydd cyflym](#) yn nifer yr achosion o ddementia ledled y byd.
- Mae disgwyliad oes iach menywod y DU wedi [gostwng](#).
- Mae [unigrwydd yn uwch](#) ymhlith menywod, 16-24 oed, y rhai sydd â salwch neu anabledd tymor hir cyfyngol neu'n byw mewn ardal ddifreintiedig neu wledig.
- [Lledaeniad byd-eang o heintiau sylweddol a newydd sy'n dod i'r amlwg](#).

Rhagfynegiadau yn y Dyfodol:

- Rhagwelir y bydd cyfraddau marwolaeth ar gyfer pob math o [ganser gyda'i gilydd yn gostwng 15%](#) yn y DU rhwng 2014 a 2035, i 280 o farwolaethau fesul 100,000 o bobl erbyn 2035.
- Mae gwaith Alzheimer's Society yn rhagweld y bydd nifer y bobl hŷn â dementia yn y DU yn [cynyddu 80%, o bron i 885,000 yn 2019 i oddeutu 1.6 miliwn yn 2040](#).
- Wrth i boblogaethau heneiddio, rhagwelir y bydd cyfanswm marwolaethau afiechydon [anhrosglwyddadwy yn codi i 52 miliwn yn 2030](#).